

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XVI.
3/2021

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XVI

ALMANACH

Redakcia/Editorial Office

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic
phone: +421 2 6729 5456, e-mail: eva.vlkova@euba.sk

Hlavný redaktor/Editor-in-chief

Rudolf KUCHARČÍK University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Redakčná rada/Editorial Board

Katarína BROCKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Lubomír ČECH	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Samuel ČELOVSKÝ	University in Novi Sad, Serbia
Lenka FOJTÍKOVÁ	Technical University of Ostrava, Czech Republic
Tomáš GONGOL	Silesian University in Opava, Czech Republic
Jana ILIEVA	University of Tourism and Management in Skopje, Republic of Macedonia
Karol JANAS	Alexander Dubcek University in Trencin, Slovak Republic
Eva JANČIKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Larisa KAPUSTINA	Ural State University of Economics, Russia
Kiyoshi KASAHARA	Rikkyo University, Japan
Rastislav KAZANSKÝ	Matej Bel University, Slovak Republic
Olyana KINDIBALIK	University of European Studies of Moldova, Republic of Moldova
Helena KOŠCIELNIAK	Technical University in Częstochowa, Poland
Milan KURUCZ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Ludmila LIPKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Stanislav MRÁZ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
POGÁTSA Zoltán	University of West Hungary, Hungary
František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Dalibor VLČEK	Matej Bel University, Slovak Republic
Tetyana ZUBRO	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Výkonný redaktor/Managing Editor

Eva VLKOVÁ

Recenzenti/Reviewers

Lubomír Čech, Tatiana Damašková, Ľubica Harakaľová, Eva Jančíková, Milan Kurucz, Juraj Ondriaš, František Škvrnda, st.

Jazyková redakcia/Language editing: bez korektúry/no language editing

Vydavateľ/Publisher

Vydavateľstvo EKONÓM, Ekonomická univerzita v Bratislave
© Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2021
IČO 00 399 957
ISSN 1339-3502

Issues in 2021

MARCH

JUNE

SEPTEMBER

DECEMBER

Obsah/Contents

Boj proti dezinformáciám týkajúcich sa pandémie koronavírusu na úrovni Európskej únie <i>Fight Against Disinformation Concerning Coronavirus Pandemas at European Union Level</i> <i>Radoslav Ivančík</i>	5
Perspektívy európskej migračnej politiky po migračnej vlně 2015 2. časť <i>Perspectives of the European Migration Policy after the Migration Wave of 2015 Part 2</i> <i>Luboš Markovič</i>	16
Čínsko-indické vzťahy 6. časť: obdobie prvej Módiho vlády (júl 2017 – február 2018) <i>Sino-Indian Relations. Part 6 Period of the First Modi Government (July 2017 – February 2018)</i> <i>Peter Ondris</i>	26
Politický vývoj v Iraku v druhej polovici 70. rokov 20. storočia <i>The Political Development in Iraq in the Second Half of 1970s</i> <i>Karol Sorby ml.</i>	39

BOJ PROTI DEZINFORMÁCIAM TÝKAJÚCICH SA PANDÉMIE KORONAVÍRUSU NA ÚROVNI EURÓPSKEJ ÚNIE¹

FIGHT AGAINST DISINFORMATION CONCERNING CORONAVIRUS PANDEMAS AT EUROPEAN UNION LEVEL

Radoslav Ivancík

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava,
Slovenská republika, e-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

Abstrakt: Súčasná koronakríza vyvolaná pandémiou koronavírusu spôsobujúceho ochorenie COVID-19 je pre celú ľudskú spoločnosť, ale najmä pre Európsku úniu zároveň aj dezinformačnou krízou. Je viac ako zrejmé, že informácie a manipulácia s informáciami týkajúcimi sa pandémie sa stali pre členské krajiny i pre EÚ ako celok bezpečnostným problémom. Aj preto je primárnym cieľom autora článku, s využitím relevantných metód interdisciplinárneho vedeckého výskumu, poukázať na nebezpečenstvo šírenia dezinformácií a konšpiračných teórií pre EÚ, ktoré sa, žiaľ, ešte viac zintenzívnilo s prepuknutím pandémie. V nadväznosti na to článok skúma príslušné reakcie EÚ, pričom sa sústreďuje najmä na toxický vplyv konšpiračných teórií na verejnú sféru EÚ. V závere autor prezentuje názor, že európska bezpečnosť a stabilita nespočíva len v zabezpečení obrany, ochrany a odolnosti spoločnosti voči dezinformáciám a najrôznejším konšpiračným teóriám, ale aj v navrhovaní preventívnych mechanizmov v konfrontácii s vonkajšími zdrojmi dezinformácií, ktoré ohrozujú Úniu a jej občanov.

Kľúčové slová: Európska únia, pandémia, koronavírus, dezinformácie, bezpečnosť

JEL klasifikácia: Z00

Abstract: The current corona crisis caused by the coronavirus-causing pandemic COVID-19 is also a disinformation crisis for the whole human society, but especially for the European Union. It is more than obvious that information and manipulation of information related to the pandemic have become a security issue for EU Member States and the Union as a whole. Therefore, the primary aim of the author, using relevant methods of interdisciplinary scientific research, is to point out the danger of the spread of disinformation and conspiracy theories for the EU, which unfortunately intensified with the outbreak of the pandemic, and to examine the relevant EU responses. Simultaneously, he focuses on the toxic impact of conspiracy theories on the EU public sphere. In conclusion, the author presents the view that European security and stability lies not only in ensuring society's defence, protection and resilience to disinformation and various conspiracy theories, but also in designing preventive mechanisms and confronting external sources of misinformation that threaten the Union and its citizens.

Key words: European Union, pandemic, coronavirus, disinformation, security

JEL Classification: Z00

Úvod

Svetové spoločenstvo je v súčasnosti veľmi tvrdo zasiahnuté prebiehajúcou globálnou pandémiou ochorenia COVID-19, ktorú spôsobuje prenos akútneho respiračného syndrómu zvaného SARS-CoV-2. Predmetný koronavírus bol prvý raz objavený v decembri 2019 v Číne,

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0334.

v meste Wu-chan, v provincii Chu-pej. V nadväznosti na jeho rýchle šírenie do celého sveta Svetová zdravotnícka organizácia (ďalej len „WHO“) prehlásila 30. januára 2020 ochorenie za mimoriadnu udalosť verejného zdravia a 11. marca 2020 bola organizáciou vyhlásená pandémia tohto ochorenia.² Aktuálne bolo vo svete potvrdených viac ako 255 miliónov prípadov a viac ako 5,2 milióna úmrtí na COVID-19 vo viac ako 190 krajinách alebo regiónoch sveta.^{3,4}

Pandémia koronavírusu spôsobila najväčšiu globálnu spoločenskú aj ekonomickú recesiu od čias Veľkej hospodárskej krízy. Viedla nielen k poklesu ekonomických aktivít, ale aj k odloženiu alebo zrušeniu väčšiny športových, náboženských, politických a kultúrnych udalostí a k čiastočnému alebo úplnému zatvoreniu väčšiny vzdelávacích inštitúcií, ktoré boli nútené prejsť na dištančné vzdelávanie. Aj preto je bežne v médiách tento nepriaznivý stav označovaný ako koronakríza. Jej neoddeliteľnou súčasťou je obrovské množstvo najrôznejších dezinformácií a hoaxov o prebiehajúcej pandémii, ochorení, vakcinácii a pod., ktoré sa šíria predovšetkým prostredníctvom sociálnych sietí a masmédií.

Koronakríza je tak pre globálne spoločenstvo, ale zvlášť pre Európsku úniu (ďalej len „EÚ“, alebo „Únia“) zároveň aj dezinformačnou krízou. Je viac ako zrejmé, že informácie a manipulácia s informáciami týkajúcimi sa pandémie sa stali pre členské krajiny i EÚ ako celok bezpečnostným problémom. Aj preto je primárnym cieľom autora článku, s využitím relevantných metód interdisciplinárneho vedeckého výskumu, poukázať na nebezpečenstvo šírenia dezinformácií a konšpiračných teórií pre EÚ, ktoré sa ešte viac zintenzívnilo od prepuknutia pandémie COVID-19. V nadväznosti na to autor skúma príslušné reakcie Únie, pričom sa sústreďuje najmä na toxický vplyv konšpiračných teórií na verejnú sféru v EÚ. V závere tvrdí, že európska bezpečnosť a stabilita nespočíva len v zabezpečení obrany, ochrany a odolnosti spoločnosti voči dezinformáciám, hoaxom a konšpiračným teóriám, ale aj v navrhovaní preventívnych mechanizmov a v konfrontácii s vonkajšími zdrojmi dezinformácií, ktoré ohrozujú Úniu a jej občanov.

1 Východiská pre boj s dezinformáciami

Dezinformácie sú, podobne ako mnohé iné pojmy, definované rôzne. V súčasnosti neexistuje žiadne ich jednotné, unifikované a všeobecne akceptované definíčné vymedzenie a tak sa v literatúre môžeme stretnúť s pomerne veľkým množstvom rôznych definícií líšiacich sa predovšetkým tým, v akom odvetví či oblasti spoločnosti sa dezinformácie vyskytujú, resp. aplikujú. Napriek ich väčšej či menšej odlišnosti, spoločným rysom všetkých používaných definícií je fakt, že ide o úmyselnú modifikáciu poskytovaných informácií so zámerom ovplyvniť, oklamať či uviesť adresátov týchto informácií do omylu.

V slovenskom prostredí sú pomerne často využívané definície nachádzajúce sa v príslušných slovníkoch. Napríklad v Slovníku cudzích slov je dezinformácia vymedzená veľmi stručne ako „*nesprávna, vedome skreslená informácia*.“⁵ V Slovníku súčasného slovenského jazyka je už dezinformácia definovaná obširnejšie ako „*nepravdivá, vedome skreslená informácia, ktorej cieľom je ovplyvniť určitú skupinu ľudí, prípadne celú populáciu*.“⁶ V Slovníku pojmov z mediálnej výchovy sa uvádza, že „*dezinformácia je úmyselne nesprávna či skreslená informácia tajne implantovaná do informačnej sústavy oponenta so zámerom ovplyvniť potrebným smerom jeho aktivity*.“⁷

Národný bezpečnostný úrad na margo definovania dezinformácií uvádza, že tento pojem zatiaľ nebol v Slovenskej republike kodifikovaný, a preto sú v literatúre a príslušných

² Bližšie pozri: WHO. (2020): *WHO Coronavirus (COVID-19)*.

³ Worldmeter (2021): *Coronavirus*.

⁴ Pre porovnanie pozri tiež: JHUCRC (2021): Johns Hopkins University Coronavirus Resource Center.

⁵ Slovník cudzích slov (2015): *Dezinformácia*.

⁶ Slovník súčasného slovenského jazyka (2015): *Dezinformácia*.

⁷ Slovník pojmov z mediálnej výchovy (2020): *Dezinformácia*.

dokumentoch väčšinou uvedené definície prevzaté z odborných publikácií či oficiálnych európskych dokumentov, ktoré sú si podobné a vystihujú podstatu pojmu. Zároveň dodáva, že „dezinformácie môžu byť súčasťou širšieho procesu informačného ovplyvňovania, ktorý sa označuje pojmom informačné operácie.“⁸

V českom prostredí, v Sociologickej encyklopédii je dezinformácia definovaná ako „akákoľvek skreslená, falošná informácia, používaná s cieľom ovplyvniť jednotlivca aj určitú skupinu ľudí určitým žiaducim spôsobom. Väčšinou ide predovšetkým o vyvolanie dobrého či zlého dojmu o nejakej osobe, udalosti, diele, jave, rokovaní a pod. v záujme politickom, ideologickom alebo aj rýdzo súkromnom. Často je zameraná na ovplyvnenie verejnej mienky, pričom môže byť s takým zámerom už vytvorená, ale môže vzniknúť aj náhodne alebo za iným účelom, ktorý nemusí byť vyslovene dezinformačný (napr. keď je spôsobená vytrhnutím určitého oznámenia z pôvodného kontextu, resp. jeho zasadením do iného kontextu).“⁹

Ministerstvo vnútra Českej republiky na svojich webových stránkach označuje dezinformáciu za „šírenie zámerne nepravdivých informácií, obzvlášť štátnymi aktérmi alebo ich odnožami voči cudziemu štátu alebo voči médiám, s cieľom ovplyvniť rozhodovanie alebo názory tých, ktorí ich prijímajú.“¹⁰ Mleziva v tejto súvislosti dodáva, že „dezinformácia, ak má byť účinná, tak by mala obsahovať aj časť pravdivých informácií.“¹¹

Na doplnenie vyššie uvedených definícií možno uviesť, že v anglofónnom jazykovom prostredí sa môžeme stretnúť tiež s viacerými vymedzeniami pojmu dezinformácia. Napríklad v Oxfordskom anglickom výkladovom slovníku je dezinformácia definovaná stručne ako „úmyselne poskytovaná falošná informácia,“¹² v Cambridgeskom slovníku anglického jazyka ako „nepravdivá informácia šírená s cieľom oklamať ľudí,“¹³ a v MacMillanovom výkladovom slovníku ako „nepravdivá informácia, ktorá má presvedčiť ľudí, aby verili niečomu, čo v skutočnosti nie je pravda.“¹⁴

Lance a Livingstone definujú dezinformácie ako zámernú a systematickú manipuláciu s informáciami, ktoré klamú cieľové publikum s cieľom spôsobiť verejné škody, vytvoriť zisk a/alebo presadiť politické ciele.¹⁵ A hoci dezinformácie nie sú ničím novým, pretože sa objavovali už veľmi dávno (sú neoddeliteľnou súčasťou vývoja ľudstva), moderné informačno-komunikačné technológie a prostriedky ovplyvnili ich šírenie a vplyv. Joseph Nye na margo toho konštatoval: „To, čo je nové, nie je základný model ich šírenia, ale rýchlosť, akou sa dezinformácie dnes môžu šíriť a nížke náklady na ich šírenie.“¹⁶ Nedávny nárast digitálnych aktivít v dôsledku pandémie COVID-19 tento trend ešte zintenzívnil.

Dezinformácie sa pritom môžu objaviť v rôznych formách, manipulovať je možné s rôznymi formátmi, ako sú napríklad texty, obrázky alebo videá. Množstvo a stupeň nepravdivosti sa tiež môžu líšiť, od úplne vymysleného obsahu, cez dekontextualizované informácie, až po satiru, ktorá zámerne zavádza príjemcov.¹⁷ Zdrojom dezinformácií sú pritom dnes štátni aj neštátni aktéri. Nimi vyprodukované dezinformácie potom môžu šíriť organizácie, médiá aj jednotlivci vrátane verejných činiteľov. Digitálne kanály sú obzvlášť účinným

⁸ NBÚ. (2021): *Dezinformácie a informačné operácie*.

⁹ Sociologická encyklopédie (2017): *Dezinformácie*.

¹⁰ MV ČR. (2020): *Definice dezinformací a propagandy*.

¹¹ MLEZIVA, E. (2000): *Encyklopedie lži, podvádění a klamání s příklady a obrana proti nim*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 24.

¹² Oxford Learner's Dictionary (2021): *Disinformation*.

¹³ Cambridge Dictionary (2021): *Disinformation*.

¹⁴ MacMillan Dictionary (2021): *Disinformation*.

¹⁵ LANCE, B. W. – LIVINGSTON, S. (2018): The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions. In *European Journal of Communication*, 2018, roč. 33, č. 2, s. 124.

¹⁶ NYE, J. (2018): How Sharp Power Threatens Soft Power: The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence. In *Foreign Affairs*, 2018.

¹⁷ STAENDER, A. – HUMPRECHT, E. (2021): *Disinformation*. Zurich : University of Zurich, 2021, s. 1.

prostriedkom šírenia dezinformácií z dôvodu mechanizmov zosilnenia, ktoré predstavujú (napr. roboty, trolly, algoritmy, echo komory atď.).

Dezinformácie sa zhmotňujú v rôznych formách, najčastejšie ako:

- nepravdivé tvrdenia alebo tvrdenia bez uvedenia zdroja (tzv. nezdrojové tvrdenia),
- nedôveryhodné tvrdenia s uvedením zdrojov,
- nároky založené na nezdrojovaných alebo nedôveryhodných nárokoch,
- konšpiračné teórie.¹⁸

Dezinformácie ovplyvňujú obrovské množstvo ľudí, najmä však menšinové skupiny a darí sa im hlavne v sociálne nestabilnom prostredí so zraniteľnými mediálnymi ekosystémami a spornými inštitúciami. Príjem a prenos dezinformácií je tak veľmi úzko spätý s ich prostredím. Aj preto je čím ďalej tým dôležitejšia úloha online predpisov.

Zatiaľ čo literatúra o dezinformáciách a ich vplyve na ľudí, či už na jednotlivcov, sociálne skupiny alebo spoločnosť ako celok sa v posledných rokoch rozšírila, výskum v tejto oblasti je stále nie je dostatočne rozvinutý. Zatiaľ prevláda skôr teoretický, ako empirický výskum, najmä v Európe.¹⁹ Empirické štúdie sú však kľúčové na meranie a pochopenie účinku dezinformácií, napríklad o ich vplyve a účinku na volebné správanie. V tejto súvislosti si stačí spomenúť na masívne dezinformačné kampane pred prezidentskými voľbami v Spojených štátoch amerických v roku 2016 alebo pred referendum o vystúpení Spojeného kráľovstva z EÚ v tom istom roku. Meranie vplyvu takéhoto nestáleho javu je veľmi náročné, vyžaduje si využitie viacerých vedeckých metód, ktoré musia zohľadniť množstvo a kvalitu dezinformácií.

V literatúre zaoberajúcej sa vplyvom dezinformácií na spoločnosť sa objavujú dva základné prúdy. Prvý hovorí, že dezinformácie zvyšujú polarizáciu v spoločnosti, najmä v politicky straníckych líniiach, šírením rôznych škodlivých konšpiračných teórií, radikálnych a nadradených myšlienok, fóbií (napr. xenofóbie), cynizmu, rasizmu, nedôvery či mizogýnie a pod. Druhý hovorí, že dezinformácie prispievajú k zníženiu dôvery v médiá tzv. hlavného prúdu a vo verejné inštitúcie.²⁰ Podľa Fletchera „dezinformácie generujú vyššiu angažovanosť ako hlavné spravodajstvo, a to aj napriek menšiemu dosahu v porovnaní so zavedenými spravodajskými značkami.“²¹ Dezinformácie tak predstavujú bezpečnostnú hrozbu pre demokratické politické procesy tým, že narúšajú integritu volebných procesov a podkopávajú demokratické hodnoty, ktoré formujú verejné politiky, a to bez ohľadu na sektor či odvetvie spoločnosti.²²

Dezinformácie v ostatných rokoch čoraz viac priťahujú pozornosť aj vládnych aktérov, ktorí sa snažia reagovať na ich meniacu sa povahu. Za posledných päť rokov členské štáty EÚ vybavili Európsku službu pre vonkajšiu činnosť (ďalej len „ESVČ“) tromi regionálnymi pracovnými skupinami StratCom, ktoré sa zaoberajú dezinformáciami. V roku 2018 vydala EÚ komplexný akčný plán boja proti dezinformáciám. Opatrenia v ňom uvedené sa zameriavajú na rozvoj spoločenskej odolnosti prostredníctvom overovania faktov a verejnej diplomacie a spoliehajú sa na dobrovoľné dodržiavanie nezáväzných pravidiel.²³ Obmedzenia tohto prístupu sa však naplno prejavili počas pandémie COVID-19, kedy členské štáty Únie mali

¹⁸ BJOLA, C. – PAMMENT, J. (2016): Digital Containment: Revisiting Containment Strategy in the Digital Age. In *Global Affairs*, 2016, roč. 2, č. 2, s. 135.

¹⁹ TUCKER, J. A. a kol. (2018): Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature. In *Hewlett Foundation*, 2018, s. 15.

²⁰ LANCE, B. W. – LIVINGSTON, S. (2018): The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions. In *European Journal of Communication*, 2018, roč. 33, č. 2, s. 126-127.

²¹ FLETCHER, R. (2018): Measuring the Reach of 'Fake News' and Online Disinformation in Europe. In *Reuters Institute for the Study of Journalism*, 2018, s. 4-5.

²² BAYER, J. a kol. (2019): *Disinformation and Propaganda-Impact on the Functioning of the Rule of Law in the EU and Its Member States*. Brussels : Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate General for Internal Policies of the European Union, 2019, s. 60-72.

²³ EÚ (2018): *Akčný plán boja proti dezinformáciám*. Brusel : Európska komisia, 2018.

problém kolektívne komunikovať a spoločne čeliť rastúcej „infodémii“. Odborníci vyzvali na prijatie účinných preventívnych opatrení a proaktívnu senzibilizáciu používateľov, najmä po úniku kontroverznej správy ESVC, ktorá zvoní na poplach v súvislosti s dezinformačnými kampaňami vedenými Čínou a Ruskom.^{24, 25}

EÚ vydala 10. júna 2020 spoločné oznámenie o boji proti dezinformáciám COVID-19. Varuje pred „vážnymi dôsledkami“ falošných správ, konšpiračných teórií, nenávisťných prejavov a podvodov, ako aj operácií zahraničných aktérov a dezinformačných kampaní súvisiacich s COVID-19.²⁶ S ohľadom na túto skutočnosť požaduje prijať ďalší súbor opatrení s cieľom uľahčiť koordinovanú činnosť, zvýšiť zodpovednosť digitálnych platforiem, posilniť slobodu médií a zvýšiť povedomie, kritické myslenie a mediálnu gramotnosť. Je to síce správny, i keď trochu oneskorený krok dobrým smerom, ktorému ale chýbajú mu silné preventívne a zodpovedné mechanizmy. Opätovne tak podnecuje diskusiu o naliehavej potrebe chrániť informačný priestor Únie.

2 Šírenie konšpirácií súvisiacich s pandémiou koronavírusu

Krízy, akékoľvek, a koronakríza to len potvrdzuje, predstavujú veľmi vhodnú, živnú pôdu pre šírenie najrôznejších dezinformácií, konšpiračných teórií, hoaxov a fake news. Konšpiračné myslenie vyslovene prosperuje najmä vtedy, keď sa znepokojená verejnosť počas kríz snaží pochopiť vyvíjajúcu sa situáciu a zistiť, o čo vlastne ide. Konšpirácie síce otvárajú verejnosti diskurzívny priestor, ale môžu sa ukázať ako sebazničujúce. Viaceré prieskumy verejnej mienky potvrdili štatisticky významný negatívny vzťah medzi vierou v konšpiračné teórie týkajúce sa ochorenia COVID-19 a dodržiavaním pokynov v oblasti verejného zdravia. Potvrdilo sa, že čím silnejšia je náchylnosť ľudí v konšpiračné myslenie týkajúce sa koronavírusu, tým menšia je u týchto ľudí vôľa dodržiavať vládne nariadenia a ochota dávať sa testovať alebo sa dať zaočkovať.²⁷ Okrem rizika, ktoré predstavujú pre verejné zdravie, dezinformácie a rôzne konšpiračné príbehy zároveň podporujú nedôveru vo verejné inštitúcie a orgány, a tak potenciálne vytvárajú alebo zosilňujú nestabilitu v spoločnosti. Predstavujú silný stimul pre niektorých cudzích štátnych aktérov, aby využívali dezinformácie proti svojim súperom, aj keď významnú časť dezinformačného a konšpiračného obsahu v skutočnosti vytvárajú a propagujú samotní členovia verejnosti, ktorí zdieľajú svoje názory alebo spravodajské články a videá podporujúce „ich vec“. Takéto správanie, žiaľ, významným spôsobom komplikuje úsilie v boji proti konšpiračným dezinformáciám.

Pandémia COVID-19 priniesla široké spektrum najrôznejších dezinformácií, ktoré pritiahli pozornosť médií. Medzi nich patria napríklad tie, ktoré tvrdia, že technológie 5G potláčajú imunitný systém ľudí, a tým ich robia zraniteľnejšími voči koronavírusu,²⁸ alebo tie, ktoré tvrdia, že vakcíny proti koronavírusu obsahujú nanočipy, prostredníctvom ktorých budú ľudia všade sledovaní a monitorovaní.^{29, 30} Po ich zverejnení sa statusy na sociálnej sieti Twitter zvýšili až päťnásobne, čo odhaľuje ako rýchlo sa takéto a podobné dezinformácie môžu šíriť.

²⁴ EMMOTT, R. (2020): Russia Deploying Coronavirus Disinformation to Sow Panic in West, EU Document Says. In *Reuters*, 2020.

²⁵ EÚ (2020): *EEAS Special Report on the Narratives and Disinformation around the COVID-19/Coronavirus Pandemic: questions/answers*. Brusel : Európsky parlament, 2020.

²⁶ EÚ (2020): *European Commission and High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. Tackling COVID-19 Disinformation — Getting the Facts Right*. Brusel : Európska komisia, 2020, s. 2.

²⁷ FREEMAN, D. a kol. (2020): Coronavirus Conspiracy Beliefs, Mistrust, and Compliance with Government Guidelines. In *Psychological Medicine*, 2020.

²⁸ WASSIM, A. a kol. (2020): Four Experts Investigate How the 5G Coronavirus Conspiracy Theory Began. In *The Conversation*, 2020.

²⁹ PLIEŠOVSKÝ, R. (2021): Videli ste už schému nanočipu z vakcíny Pfizer? In *Techbox*, 2021.

³⁰ REITER, M. (2021): Chcú nás začipovať? A môže za to Pfizer a 5G? In *TouchIT*, 2021.

Diskurzívna komunita propagujúca dezinformácie okolo 5G a koronavírusu dozrela do apríla natoľko, že dosiahla rovnakú veľkosť ako komunita podporujúca karanténne opatrenia vrátane akcie EÚ.³¹ Z komunikačného hľadiska to malo dva dôležité dôsledky. Po prvé to znamenalo, že posolstvá týkajúce sa ochrany zdravia, ktoré sa úrady pokúšali sprostredkovať verejnosti, boli čoraz viac napádané. Po druhé, verejným orgánom to sťažilo možnosti odhaliť a spochybníť šírené dezinformácie bez toho, aby riskovali ďalšie zosilnenie ich posolstva. Dezinformácie a konšpirácie totiž verejnosť prijíma nie pre ich faktickú hodnotu, ale pre ich schopnosť poskytnúť (falošný) pocit uistenia v časoch neistoty. Odhaľovanie založené na faktoch v takomto prípade riskuje zvýšenie ich viditeľnosti bez toho, aby to nevyhnutne oslabilo ich príťažlivosť.

Prípady dezinformácií týkajúcich sa škodlivého vplyvu 5G na imunitu ľudí a nanočipov vo vakcínach proti COVID-19, ako aj ostatných vyprodukovaných v súvislosti s pandémiou koronavírusu ešte viac odhaľuje dilemu, ktorej čelí EÚ vo svojej strategickej komunikácii. Niektorí môžu namietat', že konšpirácie majú krátke trvanie a nemusia mať nutne dlhodobý vplyv na verejnú sféru. Digitálne médiá však prepísali pravidlá masovej komunikácie, a preto zraniteľnosť voči toxickým dezinformáciám už nemožno ignorovať, zvlášť ak ide o otázky verejného zdravia. Hoci špecifický obsah konšpiračných teórií nemusí pretrvávajúť, ich masové šírenie prostredníctvom sociálnych sietí môže zabezpečiť ich trvalejší efekt, pestovanie a podporu medzi širokou verejnosťou, čo má následný priamy negatívny vplyv na demokratické systémy, ako aj ich schopnosť reagovať a prispôbiť situácii sa v čase krízy.³²

Prípady dezinformácií a konšpirácií súvisiacich s ochorením COVID-19 ponúka EÚ niekoľko dôležitých ponaučení o tom, ako možno podobným formám digitálnych dezinformácií zabrániť, aby v budúcnosti negatívne neovplyvňovali jej verejnú sféru. Bude si to vyžadovať dôsledné monitorovanie online priestoru, aby bolo možné rýchlo odhaliť konšpiračné príbehy s najsilnejším rušivým potenciálom, a to najmä laminácie, ktoré pomáhajú rozširovať ich tematický obsah. Bude si to vyžadovať aj osobitnú starostlivosť, aby EÚ neohrozila svoje základné hodnoty a normatívnu moc v boji proti online dezinformáciám, najmä pokiaľ ide o pravdivosť predbežného oznámenia a primeranosť odpovede. Zatiaľ čo v autoritárskych režimoch sú dezinformácie a verejná diplomacia často prepojené, pre EÚ to v žiadnom prípade nemôže byť alternatíva.

Aj keď tieto opatrenia môžu krátkodobo pomôcť obmedziť šírenie dezinformácií, z dlhodobého hľadiska by sa malo vyvíjať systematickejšie úsilie (napr. zvýšenie mediálnej gramotnosti, vzdelávacie kampane, podpora kvalitnej žurnalistiky), aby sa podporila odolnosť spoločnosť, pretože, ako v tejto súvislosti poznamenal vysoký predstaviteľ EÚ Josep Borrell: „Dezinformácie v časoch koronavírusu môžu zabíjať.“³³ Digitálnu propagandu možno teda považovať za akýsi vonkajší „vírus“, ktorý napáda „informačný orgán“ cieľovej skupiny krajiny, únie a potom využíva „chemickú mašinériu“ hostiteľa, aby sa udržal pri živote. Proaktívne opatrenia zohrávajú úlohu antivírusových liekov, ktoré síce vírus nezničia, ale bránia jeho rozvoju. Kognitívna odolnosť na druhej strane funguje ako vakcína a snaží sa produkovať dostatok protilátok, aby sa dalo zabrániť ďalším „vírusovým infekciám“.³⁴

³¹ EÚ (2020): *The Common EU schému nanočipu z vakcíny Pfizer?* In *Techbox*, 2021.

³¹ REITER, M. (2021): *Chcú nás začipovať? A môže za to Pfizer a 5G?* In *TouchIT*, 2021.

³¹ EÚ (2020): *The Common EU Response to COVID-19*. Brusel : Európska únia, 2020.

³² MCKAY, S. – TENOVE, C. (2020): *Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy*. In *Political Research Quarterly*, 2020, roč. 74, č. 1, s. 10.

³³ EÚ (2020): *Coronavirus: EU Strengthens Action to Tackle Disinformation*. Brusel : Európska komisia, 2020.

³⁴ BJOLA, C. – PAPADAKIS, K. (2020): *Digital Propaganda, Counterpublics and the Disruption of the Public Sphere: The Finnish Approach to Building Digital Resilience*. In *Cambridge Review of International Affairs*, 2020, s. 6.

3 Geopolitické dimenzie pandémie

Zatiaľ čo prípady „škodlivého vplyvu 5G“ a „nanočipov vo vakcínach“ zdôrazňujú vnútorné nebezpečenstvo dezinformácií a potrebu kognitívnej odolnosti, v tejto súvislosti si je nutné uvedomiť, resp. upozorniť na to, že takéto hrozby posilňujú externí aktéri, ktorí sa zapájajú do súťaže v oblasti verejnej diplomacie a snažia sa o geopolitické zisky. Hlavné svetové mocnosti a ich najvyšší predstavitelia spolitizovali koronakrízu, čo poukazuje na veľmi tenkú hranicu medzi verejnou diplomaciou a dezinformáciami. Priame a otvorené útoky na medzinárodné inštitúcie a zvládanie pandémie nielenže podkopali komunikáciu EÚ, ale ukázali aj ochotu hlavných mocností pandémie na domáce účely. Budúcnosť európskej stability teda nespočíva len v zabezpečení odolnosti spoločnosti voči dezinformáciám a najrôznejším konšpiračným teóriám, hoaxom a fake news, ale aj v konfrontácii s vonkajšími kampaňami verejnej diplomacie, ktoré ohrozujú zdravie Európanov a zároveň aj geopolitickú a geoeconomickú silu Únie.

V januári a februári 2020 Nemecko spolu s Francúzskom, Lotyšskom, Estónskom a dokonca aj Talianskom poslali do Číny viac ako 30 ton ochranných prostriedkov na podporu vládneho boja proti vírusu. Podpora EÚ a jej členských štátov sa však nedostala na titulky novín a ich reakcia bola namiesto toho silne kritizovaná.³⁵ Naproti tomu poskytovanie zdravotníckeho materiálu zo strany Číny a Ruska európskym krajinám zasiahnutým krízou, ako je Grécko, Taliansko a Srbsko, bolo verejne široko prezentované a propagované.³⁶ Tento zdanlivo obyčajný nástroj verejnej diplomacie má silné geopolitické dôsledky. Prostredníctvom „diplomacie masky“ sa Čína snaží vykresliť ako humanitárny partner a globálny vodca a posilniť svoju politickú a ekonomickú oporu v zraniteľných častiach Európy. Zameriava sa aj na domácu spotrebu, čím posilňuje posolstvo, že krízu má pod kontrolou, a bráni sa kritike vlastného zaobchádzania s vírusom.

Čínsku diplomaciu masiek privítali niektorí lídri v strategickom susedstve EÚ s nadšením, čoho príkladom je prípad srbského prezidenta Vučića, ktorý priamo a otvorene postavil čínsku podporu do kontrastu s nedostatkom „európskej solidarity“.³⁷ Politizácia európskej solidarity alebo jej nedostatok sa potom skutočne dotýka základnej premisy európskeho projektu a predstavuje kľúčovú výzvu pre európsku odolnosť voči dezinformáciám. Z tohto dôvodu je tiež ľahkým cieľom ovplyvňujúcich kampaní, čo dokazuje ich používanie euroskeptikami a vonkajšími aktérmi. V Nemecku sa napríklad objavili pravicové a ľavicové konšpiračné teórie o plánoch vlády využiť koronakrízu na posilnenie svojich právomocí,³⁸ čo poukazuje na nebezpečné kombinované účinky vnútorných a vonkajších dezinformácií.

Bez ohľadu na vyvolaný dojem, že európske inštitúcie boli pomalé v dodávaní zdravotníckeho vybavenia, európska odozva na pandémiu bola značná – avšak odkaz neprekonal konkurenčné diskusie o nedostatku európskej solidarity alebo reakcie. Aj keď je úsilie EÚ o strategickú komunikáciu chvályhodné, najmä pokrytie dezinformácií súvisiacich s koronakrízou zo strany East StratCom Task Force, ich vplyv v informačnom boji nie je ani zďaleka jasný. Keď sa odvolával na tím zaoberajúci sa prokremel'skými dezinformáciami, vysoký predstaviteľ ESVČ Josep Borell už minulý rok varoval: „Potrebujeme podobnú, ale

³⁵ GREER, S. L. (2020): How Did the E.U. Get the Coronavirus so Wrong? In *The New York Times*, 2020.

³⁶ SYLVERS, E. – PANCEVSKI, B. (2020): Chinese Doctors and Supplies Arrive in Italy. In *The Wall Street Journal*, 2020.

³⁷ Euractiv (2020): Serbia Sets the Stage for Beijing's Mask Diplomacy'. In *Euractiv with AFP (Agence France-Presse)*, 2020.

³⁸ GOBNER, C. (2020): Anti-Lockdown Protests in Germany Infiltrated by Far-Right Extremists. In *Euractiv*, 2020.

*prispôsobivejšiu kapacitu, aby sme sa mohli vysporiadať s ďalšími hlavnými vyzývateľmi našich prístupov, ako je Čína. Sú oveľa múdrejší, oveľa bystrejší.“*³⁹

Zároveň si „korónová diplomacia“ vybrala ďalšiu daň na transatlantických vzťahoch, globálnom riadení a multilateralizme. EÚ sa ocitla v krížovej palbe protiargumentov USA a Číny o kríze, úlohe Svetovej zdravotníckej organizácie a paralýze Bezpečnostnej rady OSN, skupiny G7 a skupiny G20. Podľa Borrella je jasné, že koronakríza zdôraznila potrebu multidimenzionálneho prístupu ku „korónovej diplomacii“, ktorej základom je „geopolitický prvok vrátane boja o vplyv prostredníctvom dezinformácií.“⁴⁰ Na druhej strane, nedostatok vedúceho postavenia USA v tejto kríze predstavuje pre EÚ príležitosť vymaniť sa z ich tieňa a presadiť sa ako globálny hráč zaujímavými vedúce postavenie v kritických časoch.

Záver

Pandémia koronavírusu spôsobujúca ochorenie COVID-19 – koronakríza – naplno potvrdila, že dezinformácie predstavujú vážnu hrozbu nielen pre európsku solidaritu a demokraciu, dôveru verejnosti v inštitúcie a spoločenskú bezpečnosť a stabilitu, ale aj pre zdravie Európanov a geopolitickú a geoeconomickú silu Európy. Okrem toho odhalila tenkú hranicu medzi verejnou diplomaciou a škodlivými dezinformáciami, ktorú bude musieť EÚ vyladiť vo svojej strategickej komunikačnej politike.

Konšpiračné teórie sú obzvlášť toxickým druhom dezinformácií. Ich šírenie je internalizované verejnosťou a posilňované vonkajšími aktérmi – geopolitickými súpermi EÚ. Rýchlo sa šíria, najmä na sociálnych sieťach a je mimoriadne ťažké ich zadržať. Rozmach rôznych zavádzajúcich, klamlivých teórií súvisiacich s COVID-19, ako sú napríklad vyššie uvedené dezinformácie ohľadom 5G a nanočipov vo vakcínach, poukazuje na to, aké nebezpečenstvo predstavujú. Okrem toho, externí aktéri, ako napríklad Čína, využili nedostatočnú strategickú komunikáciu EÚ najmä v začiatkoch po prepuknutí pandémie tým, že posilnili presvedčenie o sprisahaní a aktívne propagovali svoj vlastný príbeh o pandémie v Európe. Takýto vývoj preto treba brať z uvedených dôvodov veľmi vážne, hlavne vzhľadom na jeho závažné geopolitické a geoeconomické dôsledky.

Je tiež nutné, aby EÚ a jej predstavitelia prehodnotili úijnú strategickú komunikačnú politiku. Investovanie do odolnosti spoločnosti voči dezinformáciám prostredníctvom mediálnej gramotnosti, vzdelávacích kampaní a podpory kvalitnej žurnalistiky by malo zostať v tejto oblasti prioritou. Záväznú, eticky riadenú preventívnu opatrenia schopnú zadržať a neutralizovať dezinformačné kampane a operácie vonkajších aktérov, predovšetkým geopolitických súperov Únie, sú však v súčasnosti nedostatočné, preto je nevyhnutné popracovať na ich zdokonalení.

Použitá literatúra:

1. ANDRASSY, V. – GREGA, M. (2015): Možnosti optimalizácie informačných systémov v bezpečnostnom systéme. In *Košická bezpečnostná revue*, 2015, roč. 5, č. 2, s. 11-18. ISSN 1338-4880.
2. BAYER, J. a kol. (2019): *Disinformation and Propaganda-Impact on the Functioning of the Rule of Law in the EU and Its Member States*. Brussels : Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate General for Internal Policies of the European Union, 2019. [online] [cit. 20. 11. 2021] Dostupné na internete:

³⁹ BECHEV, D. a kol. (2020): Is China Winning the Coronavirus Response Narrative in the EU? In *Atlantic Council*, 2020.

⁴⁰ EÚ (2020): *EU HRVP Josep Borrell: The Coronavirus Pandemic and the New World It Is Creating*. Brusel : Európska služba pre vonkajšiu činnosť, 2020.

- <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU2019_608864_EN.pdf>
3. BECHEV, D. a kol. (2020): Is China Winning the Coronavirus Response Narrative in the EU? In *Atlantic Council*, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/>>
 4. BJOLA, C. – PAMMENT, J. (2016): Digital Containment: Revisiting Containment Strategy in the Digital Age. In *Global Affairs*, 2016, roč. 2, č. 2, s. 131-142. ISSN 2334-0479.
 5. BJOLA, C. – PAPADAKIS, K. (2020): Digital Propaganda, Counterpublics and the Disruption of the Public Sphere: The Finnish Approach to Building Digital Resilience. In *Cambridge Review of International Affairs*, 2020, roč. 33, č. 1, s. 1-29. ISSN 1474-449X. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/338411032_Digital_propaganda_counterpublics_and_the_disruption_of_the_public_sphere_the_Finnish_approach_to_building_digital_resilience>
 6. EMMOTT, R. (2020): Russia Deploying Coronavirus Disinformation to Sow Panic in West, EU Document Says. In *Reuters*, 2020. [online] [cit. 20. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://uk.reuters.com/article/uk-health-coronavirus-disinformation/russia-deploying-coronavirus-disinformation-to-sow-panic-in-west-eu-document-says-idUKKBN215189>>
 7. EÚ (2018): *Akčný plán boja proti dezinformáciám*. Brusel : Európska komisia, 2018. [online] [cit. 20. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0036&from=SK>>
 8. EÚ (2020): *Coronavirus: EU Strengthens Action to Tackle Disinformation*. Brusel : Európska komisia, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1006>
 9. EÚ (2020): *EEAS Special Report on the Narratives and Disinformation around the COVID-19/Coronavirus Pandemic: questions/answers*. Brusel : Európsky parlament, 2020. [online] [cit. 20. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://multimedia.europarl.europa.eu/en/eeas-special-report-on-the-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19coronavirus-pandemic_I190129-V_v>
 10. EÚ (2020): *EU HRVP Josep Borrell: The Coronavirus Pandemic and the New World It Is Creating*. Brusel : Európska služba pre vonkajšiu činnosť, 2020. [online] [cit. 22. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://eeas.europa.eu/delegations/china/76401/eu-hrvp-josep-borrell-coronavirus-pandemic-and-new-world-it-creating_en>
 11. EÚ (2020): *European Commission and High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. Tackling COVID-19 Disinformation — Getting the Facts Right*. Brusel : Európska komisia, 2020. [online] [cit. 20. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-tackling-covid-19-disinformation-getting-facts-right_en.pdf>
 12. EÚ (2020): *The Common EU Response to COVID-19*. Brusel : Európska únia, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/coronavirus-response_en>
 13. Euractiv (2020): Serbia Sets the Stage for Beijing’s Mask Diplomacy’. In *Euractiv with AFP (Agence France-Presse)*, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.euractiv.com/section/china/news/serbia-sets-the-stage-for-beijings-mask-diplomacy/>>
 14. FLETCHER, R. (2018): Measuring the Reach of ‘Fake News’ and Online Disinformation in Europe. In *Reuters Institute for the Study of Journalism*, 2018. [online] [cit. 20. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/>>

- default/files/2018-20/Measuring%20the%20reach%20of%20fake%20news%20and%20online%20distribution%20in%20Europe%20CORRECT%20FLAG.pdf>
15. FREEMAN, D. a kol. (2020): Coronavirus Conspiracy Beliefs, Mistrust, and Compliance with Government Guidelines. In *Psychological Medicine*, 2020, s. 1-30. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/341551278_Coronavirus_Conspiracy_Beliefs_Mistrust_and_Compliance_with_Government_Guidelines_in_England>
 16. GOßNER, C. (2020): Anti-Lockdown Protests in Germany Infiltrated by Far-Right Extremists. In *Euractiv*, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/anti-lockdown-protests-in-germany-infiltrated-by-far-right-extremists/>>
 17. GREER, S. L. (2020): How Did the E.U. Get the Coronavirus so Wrong? In *The New York Times*, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2020/04/06/opinion/europe-coronavirus.html>>
 18. GREGA, M. – ŽENTEK, M. – NEČAS, P. (2020): Security Threats Versus New Areas and Approaches of the Cyber Synthetic Environment. In FABIÁN, K. – BEŇUŠKA, T. (eds.): *Analysis of Social Network Security. Threats in the Cyberspace*, 2020, s. 172-233. Krakov : University of Public and Individual Security „Apeiron” in Krakow. ISBN 978-83-64035-70-8.
 19. KAZANSKÝ, R. (2020): The Conflict in Cyberspace – Definitions Frame. In FABIÁN, K. – BEŇUŠKA, T. (eds.): *Analysis of Social Network Security. Threats in the Cyberspace.*, 2020, s. 32-68. Krakov : University of Public and Individual Security „Apeiron” in Krakow. ISBN 978-83-64035-70-8.
 20. LANCE, B. W. – LIVINGSTON, S. (2018): The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions. In *European Journal of Communication*, 2018, roč. 33, č. 2, s. 122-139. ISSN 1460-3705.
 21. MAJCHÚT, I. (2021): Alternatívne spôsoby formovania bezpečnosti človeka. In *Vojenská reflexie*, 2021, roč. 16, s. 6-22. ISSN 1336-9202.
 22. McKAY, S. – TENOVE, C. (2020): Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy. In *Political Research Quarterly*, 2020, roč. 74, č. 1, s. 1-15. ISSN 1938-274X. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/342691962_Disinformation_as_a_Threat_to_Deliberative_Democracy>
 23. NYE, J. (2018): How Sharp Power Threatens Soft Power: The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence. In *Foreign Affairs*, 2018. [online] [cit. 19. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>>
 24. PLIEŠOVSKÝ, R. (2021): Videli ste už schému nanočipu z vakcíny Pfizer? In *Techbox*, 2021. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://techbox.dennikn.sk/temy/videli-ste-schemu-nanocipu-z-vakciny-pfizer/>>
 25. REITER, M. (2021): Chcú nás začipovať? A môže za to Pfizer a 5G? In *TouchIT*, 2021. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://touchit.sk/chcu-nas-zacipovat-a-moze-za-to-pfizer-a-5g-tu-su-nase-odpovede/357432>>
 26. RÉVESZOVÁ, L. 2020. Rastúci trend šírenia poplašných správ - Hoaxov. In *Aktuálne výzvy kybernetickej bezpečnosti (Special Edition 2020) : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2020, s. 125-138. ISBN 978-80-8040-819-3.

27. STAENDER, A. – HUMPRECHT, E. (2021): *Types (Disinformation)*. Zurich : University of Zurich, 2021 [online] [cit. 19. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.hope.uzh.ch/doca/article/view/4e>>
28. SYLVERS, E. – PANCEVSKI, B. (2020): Chinese Doctors and Supplies Arrive in Italy. In *The Wall Street Journal*, 2020. [online] [cit. 21. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://www.wsj.com/articles/chinese-doctors-and-supplies-arrive-in-italy-11584564673>>
29. TUCKER, J. A. a kol. (2018): Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature. In *Hewlett Foundation*, 2018. [online] [cit. 19. 11. 2021] Dostupné na internete: <<https://hewlett.org/wp-content/uploads/2018/03/Social-Media-Political-Polarization-and-Political-Disinformation-Literature-Review.pdf>>
30. WASSIM, A. a kol. (2020): Four Experts Investigate How the 5G Coronavirus Conspiracy Theory Began. In *The Conversation*, 2020. [online] [cit. 21.11.2021] Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/four-experts-investigate-how-the-5gcoronavirus-conspiracy-theory-began-139137>>

Kontakt:

plk. gšt. v. z. Ing. Radoslav Ivančík, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

radoslav.ivancik@akademiapz.sk